

ПРАВОВИЙ СТАТУС СУСІДНЬОЇ ДЕРЖАВИ В ПРАВІ ЄС

На сучасному етапі міжнародного спілкування Європейський Союз є активним суб'єктом міжнародного права. Представляючи інтереси об'єднаної Європи, він встановив і розвиває офіційні відносини майже зі всіма державами світу, у тому числі на дипломатичному рівні, інтенсивно співпрацює з великою кількістю міжнародних організацій (ООН, Радою Європи, НАТО, ОБСЄ, СОТ, ОПЕК, МВФ, ЄБРР, Організацією економічного співробітництва та розвитку, Міжнародним кримінальним судом, Інтерполом тощо). У результаті розширення членського складу 2004 р. Україна стала безпосереднім сусідом Європейського Союзу, що зумовило посилення уваги до неї з боку дипломатії ЄС. У зв'язку з цим виникає питання про особливості правового статусу сусідньої держави в праві Європейського Союзу.

Поняття сусідньої держави активно вживається в праві ЄС, однак жодним нормативним актом у систематизованому вигляді не визначено правових наслідків наявності такого статусу. Зокрема, у ст. 8 Договору про ЄС 1992 р. зазначається, що «Союз розвиває особливі відносини з сусідніми країнами для створення на основі цінностей Союзу простору добробуту та добросусідства, якому притаманні близькі та мирні стосунки на засадах співпраці. Для цього Союз може укласти окремі угоди з відповідними країнами. Ці угоди можуть містити взаємні права та обов'язки, а також можливість здійснення спільних дій». Концептуальні засади статусу сусідньої держави визначені низкою актів, прийнятих Європейською Комісією, як-то «Ширша Європа – сусідство: нові підходи до взаємин із східними й південними сусідами» 2003 р.; «Європейська політика сусідства» 2004 р.; «Посилення Європейської політики сусідства» 2006 р.; «Середземноморський Союз» та «Східне партнерство» 2008 р. тощо.

Зокрема, 2004 р., після вступу 10 нових держав до ЄС, Європейська комісія оприлюднила Повідомлення «Європейська політика сусідства» (далі – ЄПС), яким було визначено її безпосередніх адресатів – 16 держав-сусідів ЄС, включаючи країни Східної Європи, Південного Кавказу та Північного Середземномор'я: Азербайджан, Алжир, Білорусію, Вірменію, Грузію, Єгипет, Ізраїль, Йорданію, Ліван, Лівію, Молдову, Марокко, Окуповану Палестинську територію, Сирію, Туніс та Україну. Водночас Російська Федерація, яка також є географічно сусідньою до ЄС, не охоплюється ЄПС; її відносини з Союзом визначаються за допомогою окремого стратегічного партнерства та реалізуються шляхом двостороннього співробітництва. Тож статус сусідньої держави в праві ЄС не є суто географічним; він має значний геополітичний контекст і характеризується інтенсивним рівнем взаємодії сторін.

За філософією політичного керівництва ЄПС покликана не допустити виникнення нової лінії розподілу між розширеним ЄС та його сусідами і надати можливість останнім брати участь у привілейованих відносинах, які

будуватимуться на взаємному визнанні спільних цінностей, особливо у сферах верховенства права, належного державного управління, поваги до прав людини, включаючи права меншин, сприяння добросусідським відносинам, а також принципам ринкової економіки та стабільного розвитку. Глибина цих відносин залежить від того, наскільки ефективно втілюватимуться вказані цінності країнами-сусідами. З іншого боку, значна увага до сусідніх держав викликана прагматичним бажанням створити навколо себе зону стабільності та добробуту для мінімізації впливу безпосередніх зовнішніх загроз воєнно-політичного та соціально-економічного характеру та забезпечення гармонійного розвитку інтеграційних процесів у межах самого Союзу, а також намаганням зміцнювати свої позиції як одного з центрів світової політики.

Сучасна ЄПС – це спеціальний вектор зовнішньополітичної діяльності Союзу, що визначає особливий правовий режим посиленої співпраці ЄС та його сусідами, надає їм можливість брати участь у різних напрямках функціонування ЄС шляхом тіснішої політичної, економічної, культурної співпраці та взаємодії в галузі безпеки. Основні інструменти взаємодії та кінцеві перспективи, що пропонуються у рамках ЄПС є подібними для всіх сусідів ЄС як європейських, так і неєвропейських: плани дій, політична співпраця, угоди про партнерство і співробітництво, угоди про асоціацію, угоди про вільну торгівлю, що передбачають надання доступу до внутрішнього ринку ЄС, лібералізацію візового режиму, інструменти фінансової допомоги тощо. Зазначимо, що у міжнародних угодах, передусім угодах про асоціацію, що укладаються із сусідніми країнами поширеною є рецепція багатьох норм права, що регулюють відносини Союзу з державами-кандидатами та навіть державами-членами ЄС. Водночас не зважаючи на деякий потенціал щодо поглиблення співробітництва між ЄС та його сусідніми країнам, ЄПС не передбачає жодних суттєвих преференцій щодо набуття членства у зазначеній міжнародній організації європейськими державами-сусідами.

Статус сусідньої країни передбачає також право участі у програмах Євросоюзу та роботі його агенцій без права голосу. Такі агенції створюються відповідно до актів Ради ЄС для забезпечення ефективною реалізації різнобічних галузевих політик Євросоюзу та допомоги в регулюванні діяльності в окремих секторах. Правові передумови участі країни у програмах Євросоюзу базуються на рамковому принципі, запозиченому *mutatis mutandis* з практики регулювання відносин із країнами-кандидатами. Таким чином, вказані держави мають право брати участь у політичному житті на рівні Союзу поза членством в ЄС.

Таким чином, сусідні держави посідають особливе місце у праві і зовнішній політиці Європейського Союзу. Вказаний правовий статус не обов'язково збігається із географічним розташуванням держави; він має геополітичне значення, що означає високий рівень співпраці між сторонами з метою створення навколо ЄС зони стабільності та добробуту для мінімізації впливу безпосередніх зовнішніх загроз воєнно-політичного та соціально-економічного характеру та забезпечення гармонійного розвитку євроінтеграційних процесів.